

Upravljanje kroz zločin: kako strukturirati državu i društvo oko pitanja zločina

Krešimir Petković

Koncept upravljanja kroz zločin

(governing through crime) skovao je

Jonathan Simon, američki kriminolog

i profesor kaznenog prava na

Sveučilištu Berkeley, i elaborirao ga u

istoimenoj knjizi. On analizira utjecaj

razvoja kaznene politike i politiziranja

zločina u SAD-u na američku

demokraciju

Upravljanje kroz zločin treba, prvo, smjestiti u okvire suvremenih teorijskih kretanja u političkoj znanosti jer je to disciplinarni kontekst u kojemu je koncept razumljiv. Drugo, treba objasniti specifičnu političku i kaznenopolitičku tradiciju iz koje koncept dolazi i pokazati da je komparativno relevantan. Treće, treba pokazati njegovu interpretacijsku vrijednost u stvaranju kaznene politike i političkog upravljanja hrvatskim društvom.

Politička znanost i javno upravljanje

Politička se znanost dugo nastoji riješiti države. Tvrdnja da je taj njezin središnji pojam ozbiljno ugrožen nije nova, pa se bez značajnijeg napora može ilustrirati na više razina. Utjecajni politički teoretičari odavno su je otpisali, i to ne samo Schmitt nego, primjerice, i Foucault, govoreći o deplasiranoj "kružnoj ontologizaciji" države (Foucault, 2007:248, 354) koja analitički zakriva djelovanje niza posebnih režima moći i konstituciju političkih subjekata kroz različite prakse upravljanja (Foucault, 2004:79). Analiza politike, umjesto toga, zahtijeva podrobniju genealogiju funkcioniranja moći onkraj države (Foucault, 1975; 1980) i, u konačnici, temeljitu hermeneutiku političkog subjekta koja omogućuje "ontologiju nas samih, jednu ontologiju aktualnosti" (Foucault, 2008:22). Na nižoj razini teorijske apstrakcije, politički znanstvenici odavno su ponudili teorijsku legitimaciju koncepta javnog upravljanja koje ne odbacuje državu nego

Krešimir Petković, docent na Odsjeku za javne politike Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Područja interesa su mu javne politike i politička teorija, a doktorirao je na temi utjecaja promjena političkog režima na kaznenu politiku prema nasilnim zločinima u Hrvatskoj. E-pošta: kpetkovic@fpzg.hr
broj 9 - ožujak 2012.

je stavlja u širu analitičku perspektivu, zahvaćajući "cijeli niz institucija i odnosa uključenih u proces upravljanja" te tako nudi plodniji konceptualni okvir za razumijevanje suvremenog "usmjeravanja društva" (Pierre i Peters, 2000:1, 12). Politološka poddisciplina javnih politika državu je zamijenila analizom horizontalne interakcije aktera koji stvaraju politiku, što se kasnije uokviruje kao "autorizirani izbor" (Colebatch, 2004). Također, pojedina tematska područja istraživanja, kao što je analiza europskih integracija, ponudila su koncepte poput višerazinskog upravljanja, koji nastoje teorijski uokviriti, ali i politički usmjeravati transnacionalno stvaranje javnih politika (Jachtenfuchs i Kohler-Koch, 2003).

Na razini aktualnih disciplinarnih kretanja, popularnost koncepta javnog upravljanja u naznačenom smislu lako se može potvrditi ovogodišnjim središnjim skupom Međunarodnog udruženja za političku znanost (IPSA) što će se u srpnju održati u Madridu. Već sam naslov skupa govori o "preoblikovanju moći" i "pomicanju granica", a njegovi krovni tematski okviri naglašavaju transnacionalno upravljanje mimo države te podjelu državne moći s drugim političkim akterima.¹ Istraživački odbori za javne politike i javnu upravu, kao i oni za komparativne javne politike, očekivano su u panelsku ponudu uključili naracije o javnom upravljanju, pa čak i o višim, "metarazinama" javnog upravljanja gdje se teorijski diskurs o državi zamjenjuje onim o složenoj političkoj upravljanju više razina i struktura. No tvorba pojmova nije donijela samo zvučni *metagovernance*,² nego i nešto skeptičniji *postgovernance* u kojemu država, mijenjajući ponešto svoju ulogu, ipak uspješno preživljava, naginjući unutar procesa upravljanja mekšim instrumentima moći nego što je to povijesno bio slučaj.³

Simon smatra da je upravljanje kroz zločin pretvorilo obitelj u "mjesto sumnjičenja za zločin"

Takva osporavanja radikalne novosti javnog upravljanja u odnosu prema državi nisu bez osnove: naracija o javnom upravljanju i dekonstrukciji države, makar u jednom dijelu svojih tvrdnji, temelji se na poznatom manevru konstrukcije "strašila" od države i pakiranju starih sadržaja u pomodno konceptualno ruho. U tom se kontekstu svakako treba sjetiti da novi institucionalisti u političkoj znanosti nisu tako davno, s dobrim razlozima, "ponovno uveli državu" u analizu (v. March i Olsen, 1984). No, bez obzira na dobrodošlu skepsu prema hipertrofiranoj teorijskoj produkciji suvremenih društvenih znanosti, koja odveć često bez dobre osnove nastoji proizvesti pojmovne revolucije. Pojam upravljanja pokazao se korisnim ondje gdje se svaka znanost u konačnici dokazuje – u empirijskim analizama za koje je, u slučaju političke znanosti, važno da budu upotrebljive i politički relevantne. Tako treba shvatiti i intrigantan koncept upravljanja kroz zločin, koji je razumljiv iz prikazanog konteksta suvremenih teorijskih kretanja u političkoj znanosti. Riječ je o jednom od plodnih pokušaja analize kaznene politike, ali i političkog usmjeravanja društva općenito, koji otvara i pro-

stor za suradnju političke znanosti i kaznenog prava. Analitička vrijednost upravljanja kroz zločin snažno sugerira da se priroda upravljanja mijenja i da je za njegovo potpunije razumijevanje poželjna interdisciplinarna suradnja različitih disciplina društvenih znanosti. Zadaća je ovoga teksta prikazati i objasniti taj koncept u njegovu izvornome značenju te, što je znatno važnije kad je riječ o političkoj analizi, pokušati demonstrirati analitičku plodnost, praktičnu relevantnost i kritički potencijal tog koncepta za aktualne trendove u kaznenoj politici u Hrvatskoj.

Upravljanje kroz zločin: europska relevantnost američkog razvoja kaznene politike

Koncept upravljanja kroz zločin (*governing through crime*) skovao je Jonathan Simon, američki kriminolog i profesor kaznenog prava na Sveučilištu Berkeley, i elaborirao ga u istoimenoj knjizi (Simon, 2007).⁴ On analizira utjecaj razvoja kaznene politike i politiziranja zločina u SAD-u na američku demokraciju, ali njegov je noseći koncept globalno relevantan i komparativno upotrebljiv u analizi.

Simon počinje knjigu distopijskim citatom Doris Lessing, dobitnice Nobelove nagrade za književnost. U knjizi pisanoj krajem 1960-ih Lessing je, smještajući radnju svojeg romana u budućnost, prikazala apokaliptični rasplet 20. stoljeća. U citatu iz njezina *Grada s četvorima vratima*⁵ SAD-om – u, danas možemo reći, alternativnoj povijesti 1970-ih – upravljaju gangsteri i policija. Oni su država "u kojoj su se građani odavno naviknuli na organizirani barbarizam" (Lessing, 1969:627, nav. u: Simon, 2007: 3). Retrospektivno povlađujući mračnim prognozama Doris Lessing, Simon piše da su u međuvremenu "Amerikanci izgradili novi građanski i politički poredak strukturiran oko problema nasilnog zločina" koji je "postao središnje pitanje za obavljanje vlasti u Americi, za svakoga, od Predsjednika Sjedinjenih Država do nastavnika u učionici" (Simon, 2007:3, 4). On tvrdi da su jezik borbe protiv zločina i politika njegove kontrole – dakle kaznena politika u širem smislu u kojemu se ovdje koristi termin – proželi brojne važne državne, ali i društvene institucije. Sveprisutnost kaznene politike u konačnici štetno utječe na američku politiku i društvo te ozbiljno dovodi u pitanje demokraciju.

Dobro je poznato da američki predsjednici kao i državni guberneri moraju biti "čvrsti prema zločinu" kako bi sačuvali političku karijeru. Za republikance se to podrazumijeva, a barem od Clintona to gotovo u jednakoj mjeri vrijedi i za demokrate (v. Marion, 2002). Možda je tek nešto manje poznata visoka razina politiziranosti institucije javnog tužiteljstva u SAD-u o kojoj piše Simon, dokazujući kako je povijesni model birokratskog profesionalizma u postupanju javnih tužitelja odavno zamijenjen politizacijom. Javno je tužiteljstvo postalo ključna institucija čvrste politike prema zločinu koja prosperira na populističkoj atmosferi. Što oštrije tužitelj progoni zločince, to se njegova karijera smatra uspješnijom. Pritom nipošto nije riječ o usko profesionalnom shvaćanju karijere. Naime, pozicija javnog tužitelja u SAD-u, kako pokazuje Simon, može biti odskočna daska za ambiciozne političare koji napreduju prema višim položajima do, u konačnici, predsjedničkoga (Simon, 2007:35, 123). Politič-

ko jačanje tužiteljstva pratilo je usporedno smanjenje političke moći sudova kojima je federalnim i državnim zakonima smanjena diskrecija u donošenju presuda. Ta promjena odnosa moći među pravosudnim institucijama dovela je do toga da su u posljednjih nekoliko desetljeća kazne postale oštrije, a američki zatvori obilato popunjeni (ne samo relativno, nego i apsolutno gledajući, SAD imaju najveću zatvorsku populaciju na svijetu⁶). Međutim, još uvijek je riječ o institucijama i akterima u okvirima onoga što se uobičajeno poima kao država i o državnoj prisili u prilično klasičnom smislu. Simonova analiza postaje izrazito zanimljiva kada govori o utjecaju promjena u kaznenoj politici na institucije koje zasigurno ne pripadaju "jezgri države" – institucije poput obitelji, škola i radnih mjesta (Simon, 2007:8). Te se institucije uobičajeno smještaju u sferu društva, koje ima autonomiju u odnosu prema državnoj politici i koje tradicionalno nije bilo mjesto upravljanja subjektima kroz kaznenu politiku. Političko upravljanje subjektima kroz zločin znači da je ta autonomija ozbiljno narušena. Teorijska je posljedica tog pomaka zamučivanje granica između države i društva što, među ostalim, čini smislenim korištenje pojma javnog upravljanja. Kaznena politika strukturira živote subjekata mimo države u "klasičnom" smislu, a njezine granice prestaju biti jasne. Tri su konkretna institucionalna konteksta koja mogu zorno potkrijepiti tu tvrdnju.

Prvo, Simon smatra da je upravljanje kroz zločin pretvorilo obitelj u "mjesto sumnjičenja za zločin" (Simon, 2007:9). Obitelji u SAD-u postale su mjesto kaznene intervencije, svojevrsni prioritet kaznene politike. Strogi propisi, politika policijskog postupanja i revnost tužiteljstva u većini konfliktnih situacija u kojima bi se mogao postići povoljniji rezultat s manje kaznenosti doveli su do toga se optuženika za nasilje obično uhićuje i da se podižu optužnice, dok dijete, često mimo njegova "najboljeg interesa", biva institucionalizirano izvan penalizirane obitelji. Ako je stroga kaznena politika zasnovana na metafori preuzetoj iz bejbola *Three strikes and you're out*, u značenju da se za treće kazneno djelo dobiva doživotna kazna zatvora, u obiteljskoj je politici za Simona riječ o još strožem načelu *One strike and*

redefiniralo subjekte u poduzećima i javnim ustanovama. Oni su u svojem ophođenju u bitnome postali potencijalne žrtve i počinitelji zlostavljanja. Simonova je dramatična poruka da je upravljanje kroz zločin iz temelja promijenilo različite društvene institucije, a američke subjekte redefiniralo kao svojevrsne kaznene ljude, moguće zločince i žrtve opterećene zločinom. Javne se politike na taj način konstituiraju pomoću sveprožimajuće politike zločina koja briše jasne granice između države i društva, u konačnici mijenjajući način na koji građani žive, na koji "upravljaju sobom i drugima", na koji se konstituiraju kao društveni i politički subjekti.

Simona u analizi vodi povijesno opravdan liberalni strah od jačanja složene autoritarne egzekutive koja, na valu populističkog sentimenta, može ozbiljno ugroziti slobode pojedinaca,⁷ a slika koju nudi interpretacijski je zaoštrena. Bez obzira na prigovore koji mu se mogu uputiti, nema dvojbe da je njegova analiza dobro empirijski zasnovana u pogledu na stanje u SAD-u, ali i da sve više postaje komparativno relevantna, ne samo za autoritarne režime poput Singapura, s izrazito strogom i sveprisutnom kaznenom politikom koja zahvaća i bacanje otpada po ulici, nego i za europske zemlje⁸ za koje se vezuje povijesni stereotip socijalnog blagostanja u kombinaciji s kaznom blagošću i zaštitom sloboda pojedinaca. Upravljanje kroz zločin zahvatilo je najbliži hrvatski komparativni kontekst, a to ga – bez obzira na europske "stupove": intergovernamentalnost u trećem stupu pravosuđa i sigurnosti⁹ te razmjernu autonomiju velikog dijela kaznenih politika država članica Europske Unije – po definiciji čini i pitanjem hrvatske unutarnje politike u sklopu sve bližeg formalnog ulaska u tu supranacionalnu političku formaciju. Bez obzira na razlike u kaznenopolitičkim tradicijama europskih država, visoko mjesto koje zločin zauzima na političkog agendi, porast zatvorske populacije, snaženje retributivnih sentimenta opće populacije, medijska amplifikacija zločina i potenciranje diskursa žrtava, proliferacija različitih kaznenih djela u kaznenopravnim katalozima i jačanje kaznenopolitičkog zahvata, obilježavaju razvoj kaznene politike u doista različitim zemljama kao što su, primjerice, Ujedinjeno Kraljevstvo (Goldson i Muncie, 2006), Francuska (Daems, 2007), Španjolska (Barberet, 2005), Nizozemska (Van Swaeningen, 2006) ili Švedska (Demker i dr., 2008). Kako pokazuje bogata komparativna literatura posljednjeg desetljeća, promjene prema obuhvatnijoj i složenijoj kaznenosti obilježile su kaznenu politiku općenito, posebno neke njezine segmente poput maloljetničkog pravosuđa, a manifestirale su se na različitim institucionalnim i diskurzivnim razinama, utječući primjerice i na akademsku kriminologiju koja informira kazneno pravo. S obzirom na usporedne zahtjeve za ekonomizacijom kaznene politike i reduciranje javnog sektora, taj je razvoj bio povezan i s neoliberalizmom (Wacquant, 2009; v. Petković, 2011a), a nesumnjivo je, kao i u SAD-u, na različite načine utjecao na oblikovanje društvenih institucija i društvenih odnosa te na konstituiranje subjekata kao potencijalnih počinitelja ili žrtava zločina.

S obzirom na svoju noviju političku povijest, Hrvatska je u naznačenim trendovima dugo bila odstupajući slučaj: 1990-te su bile obilježene ratom i, u vezi s njim, snažnim autoritarnim tendencijama režima, političkim nasiljem, neformalnim kanali-

Djeca koja pohađaju škole postala su "žrtve" i "počinitelji", a disciplina je postala "središnji ritual u organizaciji života u školi"

you're out, prema kojem osumnjičenik biva uvučen u prošireni pravosudni aparat već za jednu nedokazanu transgresiju. Drugo, američke škole promijenile su se i u većoj mjeri nego obitelji. U njima se danas mogu naći plakati s natpisima *Youth Crime Watch* i *Drug Free Schools* upozorenjima o višegodišnjim zatvorskim kaznama. Djeca koja pohađaju škole postala su "žrtve" i "počinitelji", a disciplina je postala "središnji ritual u organizaciji života u školi" (Simon, 2007:229), bez jasnih učinaka na korekciju ponašanja i ishoda učenja. Na kraju, kazneno zakonodavstvo u vezi sa zlostavljanjem na radnom mjestu na sličan je način broj 9 - ožujak 2012.

ma kaznene politike, praćenima sporošću i neefikasnošću one formalne (Petković, 2011b). Međutim, preoblikovanje poretka moći, suočavanje s posljedicama nasilja te pristupanje Europskoj Uniji probudili su kaznenu politiku iz drijemeža 1990-ih, kao i kaznene sentimente javnosti koja se obično zgražava nad niskim kaznama, posebno za mlade počinitelje najtežih kaznenih djela "protiv života i tijela". Sve to čini Hrvatsku izazovnim terenom za ispitivanje vrijednosti koncepta upravljanja kroz zločin.

Upravljanje kroz zločin u Hrvatskoj: reforma kaznenog prava, upravljanje rodnim odnosima, obiteljima i školama kroz kriminalizaciju i disciplinu?

Govoriti o upravljanju kroz zločin u Hrvatskoj isprva se može činiti pojmovnim promašajem. Bilo bi pretjerano reći da je u Hrvatskoj temeljni model građanin kao potencijalni počinitelj ili žrtva zločina i da su kaznenopolitički diskursi i intervencije penetrirali u društveni život i temeljno ga izmijenili. Također, za razliku od SAD-a, institucionalno-politički kontekst bitno je drukčiji: nema federalne vlasti i njezine složene političke dinamike,

S dobrim bi se argumentima moglo tvrditi da je već ratni i poratni poredak 1990-ih donio predvidljivo grotesknu vrstu upravljanja kroz zločin, na rubu izvanrednog stanja, a katkad i preko njega: uredbe sa zakonskom snagom, ekscesivna politika pomilovanja, paravojne postrojbe i političko nasilje povezano s državnim aparatom te sprega kriminala i državnih struktura stvorili su preduvjete za konstituiranje brojnih nasilnih subjekata i za različita kaznena djela nasilja i korupcije

horizontalne i vertikalne institucionalne borbe u federalnom poretku koja nedvojbeno utječe na specifičan profil javnog upravljanja. Praksa sudova je, komparativno gledajući, blaga te ne uvažava retributivni sentiment javnosti. Na temama kaznene

politike zasad nisu posebno profitirali ni političari, pa dosad nije došlo do osnivanja uspješne stranke "zakona i reda" kao svojedobno u Poljskoj (Krajewski, 2004): anakrona i nacionalistička Hrvatska straža, predvođena ratnim ministrom policije, koja se zauzimala za smrtnu kaznu, neslavno je propala na prosinačkim izborima 2012. Ipak, u području kaznene politike došlo je do brojnih zanimljivih promjena. Ishodišna točka tih promjena su 1990-te kada je uspostavljena neovisna država.

S dobrim bi se argumentima, naime, moglo tvrditi da je već ratni i poratni poredak 1990-ih donio predvidljivo grotesknu vrstu upravljanja kroz zločin, na rubu izvanrednog stanja, a katkad i preko njega: uredbe sa zakonskom snagom (Kosnica, 2011), ekscesivna politika pomilovanja (Kurtović, 2003), paravojne postrojbe i političko nasilje povezano s državnim aparatom (Bieber, 2003) te sprega kriminala i državnih struktura stvorili su preduvjete za konstituiranje brojnih nasilnih subjekata i za različita kaznena djela nasilja i korupcije koja su se još dugo "otpuštala" u društvo. No ta je široka i neformalna politizirana kaznena politika bila povezana s nimalo paradoksalnom formalnom stagnacijom kaznenog prava i službenoga pravosudnog aparata. Na taj je aparat politika djelovala uglavnom u okvirima ideološke i kadrovske destrukcije pravosuđa, koja je u bitnom definirana i realizirana u prvoj polovici 1990-ih (HHO, 1995). Tek je transformacija povijesne situacije, političkog konteksta i poretka moći potkraj 1990-ih dovela do inkrementalnih reformi kaznene politike koje su pripremile teren za mogući razvoj upravljanja kroz zločin u doslovnome Simonovom smislu.

Prva ozbiljnija reforma materijalnoga i procesnog kaznenog prava bila je rezervirana za kraj 1990-ih, da bi nakon 2000, usporredno s intenziviranjem procesa pristupanja EU, uslijedilo više reformi materijalnoga i procesnog kaznenog prava. Reforme materijalnoga kaznenog prava nakon 2000. išle su u smjeru povećanja broja inkriminacija i strogosti kazni (Grozđanić i Škorić, 2006), a reforme kaznenoga procesnog prava, slično novijem razvoju u nekim europskim kontinentalnim državama poput Francuske, u konačnici su zaokrenule prema anglosaksonskom modelu tužiteljske istrage i akuzatornom procesu konfrontacije stranaka koji otvara mogućnosti za nagodbe i, načelno gledajući, za pragmatičniji i efikasniji pristup kaznenom procesu (Pavišić, 2008). Te su opće reforme praćene reformom posebnih kaznenih zakonodavstava, poput uvođenja regulacije koja predviđa strožu penalizaciju nasilja na sportskim utakmicama, institucionalnim i organizacijskim reformama poput brojnih reformi policije ili reformi kaznenog sustava u najužem smislu – renoviranjem postojećih i izgradnjom novih zatvora, uvođenjem alternativnih sankcija i sustava probacije koji bi trebao rasteretiti preopterećeni zatvorski sustav. Reforme je, u skladu s posebnom regulacijom, obilježilo bujanje zaštitarstva u privatnom sektoru koje je brahijalni element i potencijalni lumpenproletarijat upregnulo u legitimnu ekonomsku djelatnost "pružanja usluga zaštite" u posttranzicijskome kapitalizmu. Ukratko, kaznena je politika postala vibrantno područje koje značajno utječe na život građana.

Već i naznačeno restrukturiranje kaznene politike otvara prostor za primjenu Simonova koncepta. Premda se kazneno raspoloženoj javnosti, koja je u ratnim 1990-im bila razmjerno

neosjetljiva na nasilje "u pozadini", često ne čini da je tako, stvarna razina zločina u Hrvatskoj u posljednjem se desetljeću nije povećala, ali je zato kazni više i u prosjeku su dulje. Kaznena je politika postala snažnija i relevantnija za život prosječnog građanina. Javno tužiteljstvo – odnosno, u hrvatskome pravosuđnom diskursu, državno odvjetništvo – napose specijalizirano

"Dijalektički pomak" prema upravljanju kroz zločin mogla bi donijeti posljednja reforma kaznenog prava, ali i usporedne promjene posebnih zakonodavstava, postupaka i diskursa koji se tiču institucija kao što su obitelji, škole i radna mjesta

tužiteljstvo zaduženo za korupciju i organizirani kriminal, znatno je ojačalo. Ono je institucionalno osnaženo, dobilo je važniju ulogu u kaznenom postupku te je svojim postupanjem bitno utjecalo i na visoku politiku, u konačnici podigavši optužnicu protiv bivšeg premijera. Uz sve razlike u odnosu prema SAD-u, taj se razvoj uklapa u Simonove okvire, no to ga ujedno izlaže istom prigovoru koji smo uputili Simonu: kad bi ostalo na tome, taj bi se razvoj još uvijek mogao tumačiti u konvencionalnim kategorijama institucionalnih reformi i odnosa moći u državnom sektoru te jačanja profila kaznene politike u okvirima klasične državne vlasti. No prikazani je razvoj kontekstualno važan. U njemu su prisutne tendencije koje su pripremale ozbiljniji izazov za primjenu koncepta. "Dijalektički pomak" prema upravljanju kroz zločin mogla bi donijeti posljednja reforma kaznenog prava, ali i usporedne promjene posebnih zakonodavstava, postupaka i diskursa koji se tiču institucija kao što su obitelji, škole i radna mjesta. Oni bi kaznenu politiku mogli redefinirati kao proces upravljanja kroz zločin koji bitno utječe na odnose u hrvatskome društvu. Prikaz aktualne reforme kaznenog zakona i kaznenopolitičkog restrukturiranja odnosa u obiteljima, školama i u radnim organizacijama mogao bi biti dobra osnova za potvrdu Simonove noseće postavke da se u upravljanju kroz zločin "kriminalizacija pojavljuje kao primarno oruđe društvene pravednosti" (Simon, 2007:180). O čemu je točno riječ?

Novi hrvatski kazneni zakon (NN 125/2011) predstavlja drugu temeljitu, *from the scratch* reformu hrvatskoga materijalnog kaznenog zakonodavstva nakon 1990. Hrvatski sabor donio ga je potkraj 2011, a stupa na snagu 1. siječnja 2013, u simboličnoj godini kada bi Hrvatska trebala i formalno postati članicom Europske Unije. Dokument je ambiciozan, temeljit i pomno izrađen. Nacrt koji je prošao saborsku proceduru izradila je široka radna skupina s javno isticanom strukovnom legitimnošću, koju je predvodila profesorica kaznenog prava na Pravnome Fakultetu u Zagrebu Ksenija Turković, u vrijeme pisanja ovog teksta i broj 9 - ožujak 2012.

prorektorica Sveučilišta u Zagrebu za pravna pitanja i međunarodnu suradnju.¹⁰

Zakon nudi brojne novine, obećavajući temeljito restrukturiranje hrvatske kaznene politike. S jedne strane, on udovoljava retributivnom sentimentu javnosti. Primjerice, penalizira obijesnu vožnju (čl. 226), a maksimalnu zatvorsku kaznu za najteža djela u stjecaju povećava na 50 godina (čl. 46, st. 2), što vjerojatno ne nosi presudne novosti za svakodnevnu praksu kaznene politike – za pokojega ekstremnog prijestupnika otvara mogućnost da mu 50-godišnja kazna zatvora praktično postane doživotna – ali nosi simboličku poruku u vezi s najtežim kaznenim djelima. S druge strane, zakon nastoji rasteretiti zatvorski sustav i promovirati alternativne kazne, stavljajući na suce teret obrađivanja za zatvorske kazne kraće od šest mjeseci u odnosu na koje se daje prednost novčanim kaznama, radu za opće dobro na slobodi ili klasičnoj uvjetnoj osudi (čl. 45, st. 1). Ispod simboličkoga retributivnog maksimuma zakon tako daje primat pragmatičnom uvažavanju ograničenja kapaciteta kaznenog sustava i činjenice da je dosadašnja sudbena politika bila blaga i da je zbog različitih razloga često pribjegavala uvjetnim kaznama.¹¹ Također, za određivanje globe koristi se imovinski kriterij, pa bogatiji subjekti trebaju platiti višu globu prema svojoj formalno utvrđenoj imovini. Ekonomizacija kažnjavanja i kombinacija kaznene strogosti i blagosti veoma su intrigantne po sebi, no koncept upravljanja kroz zločin ipak se može najbolje primijeniti u jednom nizu povezanih područja koja se tiču društvene interakcije općenito, te rodni odnosa, seksualnosti i obitelji koji se konstituiraju kao predmeti kaznenopolitičkog upravljanja.

Zakonom se predviđa zatvorska kazna do tri godine za diskriminaciju koja u široku paletu inkriminirajućih osnova za kazneni progon uključuje i diskriminaciju nekoga na osnovi "političkih i drugih uvjerenja", "obrazovanja", "genetskog naslijeđa", "rodnog

Zakonom se otvara mogućnost za snažno upravljanje kroz zločin jer je dana pravna osnova za penalno tretiranje velikog broja prethodno nepenaliziranih društvenih interakcija. Najveće promjene zakon ipak donosi u temeljito reguliranom području seksualnih i obiteljskih delikata

identiteta" pa i "izražavanja" (čl. 125, st. 1). Time se, ovisno o sudskoj praksi, otvara mogućnost za snažno upravljanje kroz zločin jer je dana pravna osnova za penalno tretiranje velikog broja prethodno nepenaliziranih društvenih interakcija. Najveće promjene zakon ipak donosi u temeljito reguliranom području sek-

sualnih i obiteljskih delikata (čl. 152-166; 167-179) čime se kroz zločin upravlja uvijek politički napetim područjem rodni odnosa.¹² U tom je području uveden niz novih koncepata. Precizno je reguliran cijeli niz novih inkriminacija s predviđenim zatvorskim kaznama u različitim rasponima, ili su pak povećane kazne za djela predviđena prethodnom regulacijom. Primjerice, teret dokaza za silovanje je olakšan, a definicija proširena u odnosu prema postojećoj regulativi, predviđajući i sankcioniranje "spolnog odnošaja bez pristanka" (čl. 152, st. 3). Uveden je i institut "otklonjive zablude" koji onima koji su mogli znati da druga strana u seksualnom odnosu na njega ne pristaje, ali zabludu o volji žrtve nisu otklonili, predviđa kaznu za silovanje od najmanje šest mjeseci a najviše pet godina zatvora, umjesto raspona između 1 i 10 godina (čl. 153, st. 2). U javnosti je prilično razglušena i u hrvatskome kaznenom pravu dotad nepoznata odredba o kažnjavanju korisnika seksualnih usluga kaznom zatvora od jedne do deset godina. Ona se povezuje sa znanjem klijenta, kao subjektivnim elementom potrebnim za inkriminaciju, da je osoba koja se prostituira žrtva neke vrste prilično široko definirane prisile (čl. 157, st. 2). Kao seksualni delikt uvedeno je, na kraju, i kazneno djelo spolne zloporabe djeteta, što odgovara anglosaksonskom *statutory rape*,¹³ s predviđenom kaznom od 1 do 10 godina za odnos s "djetetom mlađim od 15 godina", s tim da se kažnjivost izuzima u slučaju da je dobna razlika između partnera manja od tri godine ili tolika, čime je zakonodavac iz upravljanja kroz zločin razumno izuzeo tinejdžerske veze (čl. 158, st. 1 i 3).

Navedeni dio nije jedini koji utječe na rodne odnose. Primjerice, uvodi se kazna za "nametljivo ponašanje" (*stalking*), odnosno za kontinuirano praćenje i uznemiravanje osobe koje se kažnjava kaznom do jedne ili, ako je riječ o bivšim partnerima, do tri godine zatvora (čl. 140, st. 1 i 2). Rodnim odnosima i svjetonazorski kontroverznom problematikom upravlja se i određenim ispuštanjima. Tako je ukinuto ubojstvo trudnice kao otežavajuća kvalifikatorna okolnost. U obrazloženju nacrtano ono

Zakon ima prilično jasne političke konotacije i konkretne adresate. On snažno ulazi u regulaciju područja rodni odnosa, redefinirajući odnose moći između muškaraca i žena

je reinterpretirano kao kazneno djelo "prisilnog prekida trudnoće" u stjecaju (v. Turković i Maršavelski, 2010a:505).¹⁴ Premda se ponegdje referira na specifične kulturne prakse, poput "sakaćenja ženskih spolnih organa" (čl. 116), a ne primjerice spolnih organa općenito, regulacija po pravilu koristi rodno neutralan jezik, načelno otvarajući mogućnost da počinitelji budu žene, a žrtve muškarci. No s obzirom na empirijski sliku društvenih odnosa i statistike zločina, zakon ima prilično jasne političke konotacije i konkretne adresate. On snažno ulazi u regulaciju područja rodni odnosa, redefinirajući odnose moći između

muškaraca i žena. Realna referenca nove kaznene politike nisu žene zlostavljačice, niti samo proverbijalni pedofili koji najčešće siluju djevojčice, nego punoljetni muškarci koji se upuste u odnos s maloljetnicom, muškarci koji uhode i maltretiraju bivše partnerice, korisnici usluga prostitutki, te očevi koji u svojim domovima tuku žene i djecu.

Novi kazneni zakon daje dobre osnove da se govori o nastanku upravljanja kroz zločin u području rodni odnosa, seksualnosti i obitelji

Problem nije u tome što se politički dokument – svaki je zakon po definiciji takav – predstavlja kao neutralan dokument koji je proizvela prosvijećena struka. Premda su članovi i voditelji nedvojbeno stručni i upućeni u praktične probleme kaznene politike, to dokument ne čini manje političkim i ne isključuje ga iz procesa političkog upravljanja.¹⁵ Problem nije ni u tome što pretpostavljeni adresati velike većine inkriminiranih djela u novome kaznenom zakonu ne bi bili zločinci: oni to jesu. A nije problem ni sama redefinicija odnosa moći između spolova. Ako negdje postoji problem – možemo umjesto riječi problem jednostavno upotrijebiti riječ "posljedica" – on se nalazi u tome što kazneno zakonodavstvo, i u skoroj budućnosti s njime povezana kaznena politika, uvodi složenu regulaciju odnosa moći u društvu s posljedicama na upravljanje i konstituiranje subjekata i što to radi pomoću instrumenata kaznenog prava. Povećani kazneni zahvat s brojnim preciznim odredbama u konačnici daje ovlasti proširenome državnome aparatu da arbitrira u odnosima subjekata.¹⁶ Upravo je to ono čega se Simon najviše boji.

Novi kazneni zakon daje dobre osnove da se govori o nastanku upravljanja kroz zločin u području rodni odnosa, seksualnosti i obitelji, ali rasprava o tekstu zakona samo je dio priče i to onaj koji je analitički "suh". Što je sa stvarnim slučajevima zločina, opipljivim institucionalnim kontekstima i sučeljavanjem živopisnih diskursa? Zakon sam to ne može ponuditi, ali to i prije njegova stupanja na snagu mogu konkretni primjeri sukoba kojima se nastoji politički upravljati kroz zločin. Zaokružiti ću stoga analizu s dvije kratke diskurzivne sličice: o obitelji i školi kao drugoj prijepornoj instituciji. One će pokazati kako su te institucije postale mjesto upravljanja kroz zločin, mjesto brujanja i sučeljavanja diskursa o zločinu te mjesto intervencije proširenoga državnog aparata.

Prvi primjer donosi kontroverzije u vezi s fizičkim kažnjavanjem u obitelji. Ono se tradicionalno smatralo legitimnom odgojnom mjerom, krajnjim sredstvom paternalističkog odgoja kada zakaže liberalni. S druge strane, obiteljski zakon u Hrvatskoj zabranjuje fizičko kažnjavanje djece (čl. 48. i 114.), institucionalni aparat i diskursi koji promoviraju politiku nulte stope fizičkog nasilja prema djeci zastupljeni su u javnosti i u intervencijama u konfliktnim situacijama, a postoje brojni primjeri iz sudske prakse sankcioniranja onih koji fizički nasrnu na svoje

dijete. Odličan primjer diskurzivnog sučeljavanja koje uključuje naznačene napetosti i profilira obitelj kao mjesto upravljanja kroz zločin ponudio je recentan novinski tekst "Batine – u Hrvatskoj i danas gotovo praksa", nadnaslovljen "odgojne mjere".¹⁷ Tekst se zasnivao na izjednačavanju fizičkog kažnjavanja sa zlostavljanjem, a oboje je uzročno pripisano "strahu, neznanju i naslijeđu roditelja". U tekstu su govorile dežurne medijske instance za tu pojavu: pravobraniteljica za djecu i jedna medijski istaknuta psihologinja, docentica i ravnateljica zagrebačke dječje poliklinike. Njezina je argumentacija razdvojila "fizičko zlostavljanje" i odgojno kažnjavanje, politički korektno eufemizirajući potonje kao "odgojno neprimjeren postupak", da bi ih zatim izjednačila ("samo je intenzitet nasilja manji") i povukla analogiju s egalitarnim odnosom među prijateljima ("zašto se neću potući s prijateljem s kojim se ne slažem"). S druge strane, niz komentara i burna forumska rasprava ispod teksta uglavnom su legitimirali upotrebu fizičkog kažnjavanja, povlačeći jasnu razliku između racionalno primijenjenih simboličkih odgojnih sankcija i nasilničkog zlostavljanja.¹⁸ Živopisne priče i sjećanja iz djetinjstva govorila su o odgojnoj ulozi ograničene primjene nasilja. Ponuđeno je romantiziranje vremena prije proliferacije dijagnoza različitih poremećaja,¹⁹ zaredali su se napadi na ljudska prava, dječja prava i globalizaciju, ali su se pojavila i mjestimična ogorčena sjećanja na očeve zlostavljače. Koju god ideološku stranu pojedinac zauzeo u tom konfliktu, nedvojbeno je da su područja nekoć upravljana tradicijom postala mjesto žučljivih diskurzivnih sporenja, mjesto detekcije i opovrgavanja zločina, povezano sa zakonskom regulacijom, različitim institucijama, intervencijama disciplinarnog aparata i agenda-ma udruga civilnog društva i medija. Javopolitička regulacija obitelji nagnala je subjekte da u njezinim okvirima promišljaju i oblikuju svoje uloge; ona je postala političko područje obilježeno različitim mogućim inkriminacijama, zločincima i žrtvama.

Škole su u tom pogledu često i dramatičnije od obitelji. Noviji slučaj medijski amplificiranog nasilja koji su prenijele novine govori o đaku petog razreda koji je razrednicu više puta udario nogom.²⁰ Verzije događaja se razlikuju, ali su snimke ostvarene posredstvom sveprisutnih kamera na mobitelima i zatim plasirane na Youtube prikazale i gore slučajeve. Kratka anotacija, ovaj put bez ikakvog službenog diskursa, izazvala je žestoku populističku reakciju fejsbuških komentatora, koje se ne može opisati kao puke internetske psovače ili trolove jer im je identitet

Zločin i disciplina postaju sredstvo društvene pravednosti, a kaznena politika fundamentalna javna politika

u osnovi javan, često s imenom, prezimenom i fotografijom. Napadi su se usmjerili na pravobraniteljicu za djecu, na "kvazipe-dagoške mjere", na ljudska prava i demokraciju. Komentatori su ironizirali diskurse socijalne pedagogije, socijalnog rada i dječje psihologije, a pojavilo se tek pokoje usmjeravanje na etiologiju nasilja koje ga je nastojalo racionalizirati kao utjecaj okoline broj 9 - ožujak 2012.

(loše odgojeno dijete, otuđeno i s emocionalnim problemima, krivnja roditelja i sl.). Slučaj su popratile precizne projekcije nemoci konkretne birokratske procedure u slučaju,²¹ a bilo je i banalnih poziva razjarenog puka na šibe i batine. Ponovno je od zauzimanja normativne pozicije u slučaju važnije uočiti politički sklop upravljanja kroz zločin: škola je postala mjesto napadača i žrtava, pri čemu napadači i sami mogu biti nečije žrtve. Različiti aparati moći uključeni su u tretiranje slučaja, slučaj dobiva medijsku sliku, očekuje se reakcija različitih institucija, on više nije u sferi svakodnevnoga lokalnog apolitičkog ophođenja.

Upravljanje kroz zločin može se protumačiti i kao iskaz svojevrsne dekadencije politike na Zapadu. Čak je i skandinavski ideal socijaldemokracije u skladu s duhom vremena u recentnim popularnim krimićima razobličen kao mjesto kriminala, nasilja i birokratskih disfunkcija

Da su radna mjesta politizirana u prethodno prikazanom smislu, slično kao obitelji i škole, na to ne treba posebno trošiti riječi. Ako su škole postale mjesto *bullyinga*, različite radne organizacije, uredi, poduzeća i javne ustanove postali su mjesto počinitelja i žrtava *mobbinga*. Postali su mjesto na kojemu se subjekti potencijalno upravljaju prema rezonu subjekata kaznene politike. Nijedna od tih institucija ne mora biti mjesto teškog zločina u Simonovu američkom smislu, kao što ni uključene politike ne moraju odgovarati istim ideološkim sadržajima, ali se odnosima u njima sve više upravlja na politički način, sve više uz pomoć kaznenog prava i druge disciplinarne regulacije. Zločin i disciplina postaju sredstvo društvene pravednosti, a kaznena politika fundamentalna javna politika. Umjesto seciranja uzroka i traženja normativnih rješenja u republikanskom duhu, tekst se može zaključiti jednim paradoksalnom spekulacijom koja kulturni pesimizam – dobro poznati motiv na desnici – povezuje s lijevom kritikom liberalizma koja liberalno-demokratskim elitama prigovara da nemaju vizije.

Naime, upravljanje kroz zločin može se protumačiti i kao iskaz svojevrsne dekadencije politike na Zapadu. Čak je i skandinavski ideal socijaldemokracije u skladu s duhom vremena recentnim popularnim krimićima razobličen kao mjesto kriminala, nasilja i birokratskih disfunkcija. Kulturni pesimizam i nedostatak vizije otvorili su mjesto proliferaciji kažnjavanja i discipline. Umjesto da se političari natječu vizijama i projektima boljeg društva, oni stvaraju politiku po mjeri uplašenog subjekta koji zahtijeva zaštitu. Politika postaje žrtvoslovlje, a upravljanje kroz zločin ustvari je izraz gubljenja kontrole politike nad društvom

(Waiton, 2009:359) ili, još pesimističnije, krajnji izraz dekadencije "zapadne kulture" gotovo spenglerovskih ili čak lovecraftovskih razmjera dostojnih *pulp* horora (Waiton, 2009:372):

U nedostatku "te stvari što se zove vizija" pomoću koje se zamišlja budućnost i upravlja društvom, imaginacija političke elite (štoviše, i zapadne kulture općenito) okopnila je, i ondje gdje je nekad bio osjećaj za mogućnost i poboljšanje, danas se ulaže energija u pokušaje da se ograniči šteta i reducira opasnost. Unutar ovog limitiranoga mentalnog sklopa, pojavila se tendencija da se oči s horizonta usmjeravaju na "prljavo tlo pod nogama" da bi se *ad nauseam* otkrivala opasnosti koje tamo vrebaju.

Bilješke

- 1 *Madrid 2012, XXII World Congress of Political Science, Reordering Power, Shifting Boundaries*, <http://www.ipsa.org/events/congress/madrid2012/congress-theme> (pristupljeno 6. veljače 2012).
- 2 *Governance, Metagovernance and the State*, <http://www.ipsa.org/my-ipsa/events/madrid2012/panel/governance-metagovernance-and-state-co-sponsored-rc31> (pristupljeno 6. veljače 2012).
- 3 *Post-Governance: Bringing the State Back in Again*, <http://www.ipsa.org/my-ipsa/events/madrid2012/panel/post-governance-bringing-state-back-again> (pristupljeno 6. veljače 2012).
- 4 Nekoliko pasusa i jedna bilješka u ovome i sljedećem dijelu teksta preuzeti su iz moje disertacije (Petković, 2011b) i bitno prerađeni.
- 5 Roman *The Four-Gated City* posljednji je dio pentalogije *Djeca nasilja (Children of Violence)* koja prati središnji lik Marthe Quest.
- 6 Prema službenim podacima zaključno s 2010, ta je stopa iznosila 730 zatvorenika na 100.000 stanovnika, odnosno ukupno oko 2.250.000 ljudi. V. www.prisonstudies.org (pristupljeno 10. veljače 2012).
- 7 Istraživanje za Simonovu knjigu i njezino pisanje stipendijom je pokrilo Sorosevo Otvoreno društvo.
- 8 Ponekad se, kao u slučaju Ujedinjenog Kraljevstva, realizirao izravan transfer javnih politika iz SAD-a (Jones i Newburn, 2002).
- 9 Argumentaciju prema kojoj institucije Europske Unije i mehanizmi zajedničkih politika ograničavaju državni monopol prinude u području pravosuđa v. u: Herschinger i dr. (2011).
- 10 O nacrtu v. Turković i Maršavelski (2010a). Profesoricu Turković je za vođenje radne skupine, među ostalim, legitimiralo bavljenje komparativnim kaznenim pravom i politikom, koje se opravdano drži važnim pri *de lege ferenda* aktivnostima (v. Turković, 2004).
- 11 Usp. obrazloženje Turković u novinskom intervjuu: "U kaznenoj politici, tj. u predviđenim sankcijama novi je zakon inovativan. Imamo zatvore koji su prenapučeni 150 posto. Više od trećine zatvorenika osuđeni su na kratkotrajne kazne do šest mjeseci zatvora koje ne postižu svrhu kažnjavanja. Analiza presuda pokazuje da nam je opao udio novčanih kazni u ukupnom broju presuda. Novčanih je kazni 2009., kad smo počeli pisati zakon, bilo tri puta manje nego 2002. Zatim, udio uvjetnih osuda kod nas je iznimno visok, na njih otpada čak više od 70 posto izrečenih kazni, a znamo da u javnoj percepciji ako si dobio uvjetnu osudu, praktički kao da nisi dobio ništa." *Jutarnji list*, web izdanje, 22. svibnja 2011., <http://www.jutarnji.hr/ksenija-turkovic--nisam-sigurna-hoce-li-novi-zakon-proci-u-saboru/947513> (pristupljeno 10. veljače 2012).
- 12 Visoka prominentnost problematike rodnih odnosa i seksualnog nasilja u novome kaznenom zakonu vjerojatno se može povezati s pravnom ekspertizom Turković u tom području, koja uključuje bavljenje seksualnim delinkventima (Turković i Maršavelski, 2010b) i problematikom silovanja, o čemu je Turković objavila tekst u međunarodnom zborniku u žanrovskim okvirima feminističke pravne teorije (Radačić i Turković, 2010).
- 13 Značajan broj kaznenih djela uvedenih u hrvatsko kazneno zakonodavstvo ima izravnu anglosaksonsku referencu koju se često supstituira nekom opisnom sintagmom. Većinom su to seksualni zločini novog doba kao što su *stalking* ili *grooming*, oni na radnom mjestu kao *mobbing*, ali i oni politički kao *terrorism* (u specifičnom smislu angloameričkoga križarskog rata protiv terorizma). Nije riječ samo o benignom prijevodu, nego o uvođenju kaznenopravnih koncepata iz drugih tradicija i, neizbježno, njihovih političkih konotacija u procesu upravljanja kroz zločin.
- 14 Jedan od Simonovih krunskih primjera upravljanja kroz zločin jest pokušaj američke desnice da posredno inkriminira abortus kao ubojstvo uvođenjem strože kazne (smrtnice) za ubojstvo trudnice u ranoj fazi trudnoće. Moguć je, naravno, i oprečan politički manevar u kojemu se *pro choice* ideološka pozicija promovira odgovarajućom depenalizacijom, kako je to slučaj s novim hrvatskim kaznenim zakonom. Inače, slučaj ubojstva trudnice na širem području Zagreba u prosincu 2003. – koju je ugušio njezin seksualni partner, ne želeći se suočiti s odgovornošću koje nosi neželjeno očinstvo, i dobio za taj zločin zatvorsku kaznu od 25 godina – u hrvatskoj je kaznenoj politici otvorio upravo to pitanje, koje nosi potencijalne reperkusije u području politike pobačaja. Kao i kod Simona, tužiteljstvo se pojavilo kao institucionalni zagovornik politike strože penalizacije, koja se ipak nije realizirala: "Ubojstvo Lucije Topalović bio je prvi slučaj ubojstva trudnice u novijoj hrvatskoj sudskoj praksi. Ona je bila u 4. mjesecu trudnoće, a umjetni prekid trudnoće tada bi bio ilegalan, pa je tužiteljstvo tražilo da se zločin okvalificira kao dvostruko ubojstvo. No, sud nije prihvatio takvu optužbu, ali je tu čimbenicu smatrao posebno teškim okolnostima kaznenog djela" (Miljuš, 2010:41).
- 15 U prethodno citiranom intervjuu Turković također izjavljuje: "Moram naglasiti da radna skupina koja je pisala zakon nije sastavljena ni po kakvom političkom kriteriju. U njoj su svi profesori kaznenog prava s četiriju pravnih fakulteta u Hrvatskoj, tri suca Vrhovnog suda, županijski i općinski suci, odvjetnici, predstavnici DORH-a, MUP-a i Ministarstva pravosuđa. Uopće nas nisu zanimala bilo čija politička stajališta, već smo bili usredotočeni na to da dođemo do zakonskog rješenja koje čak ne mora biti najnaprednije, ali koje će u

- ovom trenutku biti prihvatljivo i dobro za naše društvo. (...) U njegovu donošenju rukovodili smo se analizom dosadašnje sudske prakse i svrhovitosti kažnjavanja" (*Jutarnji list*, web izdanje, 25. svibnja 2011). Jednaku bi izjavu vjerojatno rado potpisali i voditelji prethodnih radnih skupina koji su, vođeni istim načelima, došli do drukčijih rješenja. Stručnost i kompetentnu uključenost u najšire aparate kaznene politike, i s njima povezane akademske diskurse, ne treba miješati s nepolitičnošću. Politiku, osim u najbanalnijem smislu stranačkog prepucavanja karijerista u dnevnoj politici, neće odagnati slobodno lebdeći označitelji poput "svrhovitosti kažnjavanja". Dvojim da bi to pošlo za rukom i onima koji proniknu u tajnu ljudskog genoma, a već preliminarni uvid u čitanku klasičnih tekstova iz kriminologije o tome "zašto i koliko kazniti" otkriva da su teorije kažnjavanja *par excellence* političke teorije (v. Tonry, 2011).
- 16 U kontekstu analize penalnog zahvata novoga kaznenog zakona kao primjera upravljanja kroz zločin vrijedi navesti i jednu ili dvije *ad hominem* dosjetke. Turković, u tekstu iz 2004. tumači kazneni zakon iz 1998. kao pravni akt koji je povećao kaznenost, obrazlažući to uvođenjem dugotrajne kazne zatvora (ignorirajući pritom ustavno ukidanje smrtne kazne 1990. koja je strukturno mjesto najteže kazne ostavilo praznim). Kao takav, on je poslužio za objašnjenje snaženja kaznenih sentimentata u javnosti: "Novi zakon općenito je produžio trajanje kazne zatvora – uveo je dugotrajnu kaznu zatvora (prema starom zakonu maksimalna kazna bila je 20 godina i ona se izricala samo iznimno). Produženje zakonom propisanih kazni zatvora vjerojatno je utjecalo na odgovore u istraživanju iz 2001. godine: dok u istraživanju 1997. godine nitko nije izabrao kaznu dužu od 5 godina, 2001. godine 2.3% ispitanika odabralo je kaznu zatvora u trajanju dužem od 5 godina, a 6 se čak odlučilo za doživotnu kaznu zatvora. Promjena koja se desila u punitivnosti javnosti u Hrvatskoj slaže se s hipotezom da promjene u stavu javnosti češće slijede promjene u zakonodavstvu" (Turković, 2004:991). Ako prihvatimo tu poziciju, koja se odlično uklapa u interpretacijski okvir upravljanja kroz zločin, postavlja se logično pitanje o učinku novoga kaznenog zakona koji predviđa kaznu od 50 godina i uvodi niz inkriminacija za seksualne zločine po uzoru na američke kriminalističke serije. U pogledu Horvatićeva zakona iz 1998. (Horvatić je bio voditelj radne skupine i autor nacrtu tog zakona), vrijedi navesti i ocjenu sadašnjeg predsjednika države koji ga, čini se, makar u nekom pogledu nije smatrao dovoljno represivnim: "Prof. dr. sc. Ivo Josipović u svojoj je replici zaključio da profesor Horvatić kao voditelj radne skupine i pri donošenju KZ-a 1997. godine i pri njegovim naknadnim izmjenama snosi primarnu odgovornost. Iako ga cijeni i poštuje, profesor Josipović smatra da je profesor Horvatić odgovoran jer je kao znanstvenik trebao prepoznati negativne društvene pojave i pokušati odgovoriti na njih, a to nije učinio" (Getoš i dr., 2007:304-305).
- 17 *Večernji list*, web izdanje, 5. veljače 2012., <http://www.vecernji.hr/zivot/batine-hrvatskoj-danas-gotovo-praksa-clanak-373338> (pristupljeno 10. veljače 2012).
- 18 Primjerice: "Ja sam dobila možda 3-4 puta u životu po guzi ili pljusku, i svake se sjećam i svaku sam zaslužila. Nije dijete stalno krivo, ali ponekad -jest- krivo i zaslužuje kaznu. A ako su koji put roditelji pretjerali pa sam dobila i kad nisam zaslužila onda im opraštam. Ljudski je griješiti, ali je ljudski i opraštati. Ja sam čovjek." (*Melpomena*). Također, od iste autorice: "I nije li pametno i zdravo dijete u stanju razlučiti 'odgojnu' od 'zlostavljačke' pljuske? Ja sam bila u stanju, i dan danas volim svoje roditelje".
- 19 "Padali smo sa drveća, znali se posijeci na staklo, slomiti zub, nogu ili ruku, ali nasi roditelji nikada nisu isli na sud zbog toga. Mi nismo imali imaginarne prijatelje ni probleme sa koncentracijom u školi. (...) Nama nisu davali tablete protiv hiperaktivnosti. Mi nismo imali školskog psihologa i usmjerivaca pa smo ipak završavali nekakve škole" (*Alfons X*).
- 20 *Jutarnji list*, web izdanje, 9. veljače 2012., <http://www.jutarnji.hr/varazdin--ucenik-napao-uciteljicu--udario-je-nogom-utrbuh-i-zatim-jos-jednom-dok-je-pala-na-tlo/1005585> (pristupljeno 10. veljače 2012).
- 21 "Centar ce poslati dijete na razgovor kod doktora psihologa da bi se utvrdio razlog njegova ponašanja – s obzirom na prebukiranos osoblja taj razgovor ce se dogoditi tek nakon nekih mjesec mozda dva, ukoliko škola nije promptno reagirala, zvala roditelje taj dan i pisano ih obavijestila o incidentu tada se to djetetu neće bilježiti, a tek nakon višestrukog broja takvih slučajeva dijete ce u školi dobiti prema upravnom postupku stroži ukor – do tada ce vec valjda biti 7 razred i nositi nozeve po školi – scenarij je naravno približno točan samo u slučajevima ukoliko nema vidljivih problema s ponašanjem djeteta izvan škole (dakle ako nije poznat policiji)" (Katarina Živković, "čest komentator").

Literatura

- Barberet, R. (2005). Spain. *European Journal of Criminology*. (2) 3:341-368.
- Bieber, F. (2003). Approaches to political violence and terrorism in former Yugoslavia. *Journal of Southern Europe and the Balkans*. (5) 1:39-51.
- Colebatch, H. K. (2004). *Policy*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Daems, T. (2007). Engaging with penal populism: The case of France. *Punishment & Society*. (9) 3:319-324.
- Demker, M., Towns, A., Duus-Otterström, G., Sebring, J. (2008). Fear and punishment in Sweden: Exploring penal attitudes. *Punishment & Society*. (10) 3:319-332.
- Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir: naissance de la prison*. Pariz: Gallimard.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* (Gordon, Colin, ur.). New York: Pantheon.
- Foucault, M. (2004). *Naissance de la biopolitique: cours au Collège de France 1978-1979*. Pariz: Seuil i Gallimard.
- Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977-1978*. Basingstoke i New York: Palgrave Macmillan.

- Foucault, M. (2008). *Le gouvernement de soi et des autres: cours au Collège de France 1982-1983*. Pariz: Seuil i Gallimard.
- Getoš, A.-M., Krstulović-Relija, A., Munivrana, M. (2007). XIX. redovito savjetovanje Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu: pravna i praktična pitanja strožeg kaznenog prava u Republici Hrvatskoj (Opatija, 6.-9. prosinca 2006.). *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. (14) 1:303-317.
- Goldson, B., Muncie, J. (2006). Rethinking Youth Justice: Comparative Analysis, International Human Rights and Research Evidence. *Youth Justice*. (6) 2:91-106.
- Grozđanić, V., Škorić, M. (2006). Izmjena kaznenog zakona – od znatnog ublažavanja do znatnog pooštrenja kaznenonpravne represije. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*. (27) 2:821-848.
- Herschinger, E., Jachtenfuchs, M., Kraft-Kasack Ch. (2011). Scratching the heart of the artichoke? How international institutions and the European Union constrain the state monopoly of force. *European Political Science Review*. (3) 3:445-468.
- HHO (1995). *Kriza hrvatskog sudstva: nijekanje vladavine prava*. Zagreb: Hrvatski helsinški odbor.
- Jachtenfuchs, M., Kohler-Koch, B. (2003). Governance and Institutional Development. U: Wiener, A., Diez, Th. (ur.). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press, str. 97-115.
- Jones, T., Newburn, T. (2002). Policy convergence and crime control in the USA and the UK: Streams of influence and levels of impact. *Criminal Justice*. (2) 2:173-203.
- Kosnica, I. (2011). Uredbe iz nužde predsjednika Republike Hrvatske iz 1991.–1992. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*. (61) 1:149-179.
- Krajewski, K. (2004). Crime and Criminal Justice in Poland. *European Journal of Criminology*. (1) 3:377-407.
- Kurtović, A. (2003). Pomilovanje u kaznenom pravosuđu (u povodu novoga Zakona o pomilovanju), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. (10) 2:479-511.
- Lessing, D. (1969). *The Four-Gated City*. New York: Knopf.
- March, J., Olsen, J. (1984). The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. (78) 3:734-749.
- Marion, N. (2002). Symbolic Policies in Clinton's Crime Control Agenda. U: Stolz, B. A. (ur.). *Criminal Justice Policy Making: Federal Roles and Processes*. Westport i London: Praeger, str. 48-70.
- Miljuš, D. (2010). *Hrvatski monstrumi* (sv. 2). Zagreb: Europapress holding.
- Pavišić, B. (2008). Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. (15) 2:489-602.
- Petković, K. (2011a). Profil države: kažnjava li neoliberalna kaznena država siromašne? *Političke analize*. (2) 7:50-55.
- Petković, K. (2011b). Država i zločin: interpretacijska analiza kaznene politike u Republici Hrvatskoj (neobjavljena doktorska disertacija). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Pierre, J., Peters, G. (2000). *Governance, Politics and the State*. Basingstoke i London: Palgrave MacMillan.
- Radačić, I., Turković, K. (2010). Rethinking Croatian Rape Laws: Force, Consent and 'Contribution of the Victim'. U: McGlynn, C., Munro, V. (ur.). *Rethinking Rape Law: International and Comparative Perspectives*. Abingdon i New York: Routledge, str. 236-254.
- Simon, J. (2007). *Governing Through Crime: How War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. Oxford: Oxford University Press.
- Tonry, M. (ur.), (2011). *Why Punish? How Much? A Reader on Punishment*. Oxford: Oxford University Press.
- Turković, K. (2004). Komparativni prikaz osnovnih obilježja zakonske i sudske kaznene politike u Sloveniji, Austriji, Italiji, Njemačkoj i Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. (11) 2:947-999.
- Turković, K., Maršavelski, A. (2010a). Nacrtr posebnog dijela novog Kaznenog zakona – pregled pet glava. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. (17) 2:503-551.
- Turković, K., Maršavelski, A. (2010b). Postupanje prema seksualnim delinkventima: važeća pravna regulativa i moguća zakonska rješenja. U: Vukota, Lj., Mužinić, L. (ur.). *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice*. Zagreb: Medicinska naklada, str. 343-357.
- Van Swaaningen, R. (2006). Criminology in the Netherlands. *European Journal of Criminology*. (3) 4: 463-501.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham: Duke University Press.
- Waiton, S. (2011). Policing after the crisis: Crime, safety, and the vulnerable public. *Punishment & Society*. (11) 3:359-376. ■